

ABDULLA QAHHOR ASARLARIDA SHAXS TAVSIFI NOMLARI

Termiz davlat universiteti talabasi

O'ralova Sarvinoz

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ot so'z turkumi haqida umumiy ma'lumot va asosan shaxs tavsifi nomlari xususida so'z yuritilgan.*

Kalit so'zlar. *ot so'z turkumi, shaxs tavsifi nomlari, jarayon nomi, tasnif, lug'aviy ma'no.*

Ot so'z turkumi barcha predmet, borliq, mavjudot, jarayonning nomini ifodalovchi so'z turkumi hisoblanadi. Otlarni ma'no jihatidan turlicha tasnif qilish mumkin. Predmetning umumiy nomini bildirishiga ko'ra atoqli va turdosh otlarga bo'linadi. Atoqli otlar ikkilamchi nomdir. Turdosh otlar esa bir jinsdagi predmetlarning umumiy nomini bildiruvchi otlardir.

Turdosh otlarning lug'aviy ma'noviy turlaridan biri shaxs tavsifi nomlari hisoblanadi. Shaxs tavsifi nomlari ham bir qancha lug'aviy-ma'noviy guruhlarga bo'linadi: Shaxsni kasb jihatdan tasniflovchi lug'aviy-ma'noviy guruhi: dehqon, o'qituvchisi, shifokor.

Shaxsni qarindoshlik jihatdan tasniflovchi lug'aviy-ma'noviy guruhi: ota, ona, opa, singil, aka, uka xola.

Shaxsni istiqomat jihatdan tasniflovchi lug'aviy-ma'noviy guruhi: farg'onalik, qishloqi.

Shaxsni tashqi jihatdan tasniflovchi lug'aviy-ma'noviy guruhi: pakana, bukri

Shaxsni ruhiy holati jihatdan tasniflovchi lug'aviy-ma'noviy guruhi: ezma, dovdir.

Shaxsni ijtimoiy jihatdan tasniflovchi lug'aviy-ma'noviy guruhi: boy kambag'al.

Abdulla Qahhor asarlarida shaxs tavsifi nomlari ko'plab uchraydi. Jumladan, uning "O'g'ri" hikoyasidagi shaxs nomlari tavsifi kengdir. Ushbu hikoyada chol, kampir singari shaxsni yosh jihatdan tasniflovchi guruhi keltirilgan. Bundan tashqari, dehqon ellikboshi, amin, azayimxon, tilmoq, paxtafurush, pristav kabi shaxsni kasb jihatdan tasniflovchi shaxs tavsifi nomlari qatnashgan. Dehqon kasbi yerga ishlov berish, har xil mavsumda unga ekin ekishdan iborat bo'lgan kishi.

Ellikboshi so'zi qadimda ellik nafar askardan iborat bo'lgan harbiy qism boshlig'i bo'lgan. Ellikboshi so'zi tarixiy so'z hisoblanib, bugungi kunda iste'moldan chiqib ketgan.

Amin O'rta Osiyo xonliklarida daha boshlig'i, qishloq oqsoqoli, bozorlarda soliq undiruvchi bo'lgan. Bu so'z arxaik so'z hisoblanadi, bugungi kundagi muqobili qishloq oqsoqoli so'ziga to'g'ri keladi.

Azayimxon so'zi arxaik so'z bo'lib, duo o'qish, dam solish sehr afsun yo'li bilan tabiblik qilgan inson tushunilib, bugungi kundagi folbinlardir.

Tilmoch bir tildagi gap, nutqni boshqa tilga tarjima qilib beruvchidir. Bu so'z ham arxaik so'z bo'lib, hozirda tarjimonlardir.

Bundan ko'rinib turibdiki, asarlar yordamida qadimgi va bugungi kundagi shaxs tavsifi nomalarini nomlarini taqqoslash mumkin, ular iste'moldan chiqib ketgan yoki uning o'rniga muqobili paydo bo'lgan, yangi shaxs tavsifi nomlari paydo bo'lgan bo'lishi mumkin. Xulosa qilinganda, shaxs tavsifi nomlari turdosh otlarning lug'aviy-ma'noviy turlari hisoblanib, shaxsni kasb, yosh, qarindoshlik, istiqomat, ruhiy holati, ijtimoiy jihatidan tasniflaydi. Ot so'z turkumi barcha predmet, borliq, mavjudot, jarayonning nomini ifodalovchi so'z turkumi hisoblanadi. Otlarni ma'no jihatidan turlicha tasnif qilish mumkin. Predmetning umumiy nomini bildirishiga ko'ra atoqli va turdosh otlarga bo'linadi. Atoqli otlar ikkilamchi nomdir. Turdosh otlar esa bir jinsdagi predmetlarning umumiy nomini bildiruvchi otlardir.

Turdosh otlarning lug'aviy ma'noviy turlaridan biri shaxs tavsifi nomlari hisoblanadi. Shaxs tavsifi nomlari ham bir qancha lug'aviy-ma'noviy guruhlariga bo'linadi:

Shaxsni kasb jihatdan tasniflovchi lug'aviy-ma'noviy guruhi: dehqon, o'qituvchisi, shifokor

Shaxsni qarindoshlik jihatdan tasniflovchi lug'aviy-ma'noviy guruhi: ota, ona, opa, singil, aka, uka xola
Shaxsni istiqomat jihatdan tasniflovchi lug'aviy-ma'noviy guruhi: farg'onalik, qishloqi
Shaxsni tashqi jihatdan tasniflovchi lug'aviy-ma'noviy guruhi: pakana, bukri

Shaxsni ruhiy holati jihatdan tasniflovchi lug'aviy-ma'noviy guruhi: ezma, dovdir

Shaxsni ijtimoiy jihatdan tasniflovchi lug'aviy-ma'noviy guruhi: boy kambag'al. Abdulla Qahhor asarlarida shaxs tavsifi nomlari ko'plab uchraydi. Jumladan, uning "O'g'ri" hikoyasidagi shaxs nomlari tavsifi kengdir. Ushbu hikoyada chol, kampir singari shaxsni yosh jihatdan tasniflovchi guruhi keltirilgan. Bundan tashqari, dehqon ellikboshi, amin, azayimxon, tilmoch, paxtafurush, pristav kabi shaxsni kasb jihatdan tasniflovchi shaxs tavsifi nomlari qatnashgan. Dehqon kasbi yerga ishlov berish, har xil mavsumda unga ekin ekishdan iborat bo'lgan kishi.

Ellikboshi so'zi qadimda ellik nafar askardan iborat bo'lgan harbiy qism boshlig'i bo'lgan. Ellikboshi so'zi tarixiy so'z hisoblanib, bugungi kunda

iste'moldan chiqib ketgan. Amin O'rta Osiyo xonliklarida daha boshlig'i, qishloq oqsoqoli, bozorlarda soliq undiruvchi bo'lgan. Bu so'z arxaik so'z hisoblanadi, bugungi kundagi muqobili qishloq oqsoqoli so'ziga to'g'ri keladi. Azayimxon so'zi arxaik so'z bo'lib, duo o'qish, dam solish sehr afsun yo'li bilan tabiblik qilgan inson tushunilib, bugungi kundagi folbinlardir. Tilmoch bir tildagi gap, nutqni boshqa tilga tarjima qilib beruvchidir. Bu so'z ham arxaik so'z bo'lib, hozirda tarjimonlardir. Bundan ko'rinib turibdiki, asarlar yordamida qadimgi va bugungi kundagi shaxs tavsifi nomalarini nomlarini taqqoslash mumkin, ular iste'moldan chiqib ketgan yoki uning o'rniga muqobili paydo bo'lgan, yangi shaxs tavsifi nomlari paydo bo'lgan bo'lishi mumkin.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, shaxs tavsifi nomlari turdosh otlarning lug'aviy-ma'noviy turlari hisoblanib, shaxsni kasb, yosh, qarindoshlik, istiqomat, ruhiy holati, ijtimoiy jihatidan tasiflaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sayfullayeva va boshq. Hozirgi o'zbek adabiy tili. –T.: Yangi asr avlodi. 2009.
2. Y. Hamrayeva ,G. Tojiyeva va I. Islomovlar ,, Hozirgi o'zbek adabiy tili. Mashqlar to'plami'' .O'quv qo'llanma. Toshkent, 2005- yil.
3. H. Jamolxonov ,, Hozirgi o'zbek adabiy tili'' .Darslik. Toshkent : Talqin, 2005- yil.
4. R. Sayfullayeva, B. Mengliyev, G. Boqiyeva, M. Qubonova, Z. Yunusova, M. Abduzalova, Hozirgi o'zbek adabiy tili. o'quv qo'llanma. – Toshkent. ,,Fan va texnologiya'' , 2009- yil.
5. www.arxiv.uz